

В І Д Г У К

**офіційного опонента, доктора політичних наук, професора
Денисенка Валерія Миколайовича на дисертаційне дослідження
Осипової Світлани Анатоліївни на тему: «Сучасні практики
державотворення в світовому політичному просторі», подане на здобуття
наукового ступеня доктора політичних наук за спеціальністю 23.00.02 –
політичні інститути та процеси.**

В умовах сучасного світоустрою на тлі розпаду СРСР та інших східно-європейських держав, встановлення багатопольярного світового порядку, трансформацій світового політичного простору, викликаних глобалізацією, ступінь актуалізації зазначеної в назві роботи наукової проблеми зростає, а сама проблема набуває особливої гостроти.

Початок ХХІ ст. ознаменувався знаковими подіями, що вплинули на розвиток процесу державотворення: протягом 2008–2016 рр. більшість (109 – станом на 22 липня 2016 р.) держав-членів ООН визнали незалежність Республіки Косово, а в 2011 р. абсолютне визнання і членство в ООН отримала Республіка Південний Судан. Ці події стали свого роду стимулом для активізації боротьби за незалежність вже існуючих де-факто держав у всьому світу.

Як вірно зазначає автор, складність вивчення процесу державотворення полягає насамперед у тому, що це явище досить важко піддається однозначній інтерпретації. З одного боку, утворення нових держав свідчить про еволюційний поступальний характер суспільного розвитку, з іншого – сама ймовірність виникнення нової держави в тому чи іншому регіоні світу постає загрозою, дестабілізуючим фактором стабільному сталому розвитку.

Сучасний етап політичної історії відноситься до тих періодів суспільного розвитку, які пов'язані з появою на міжнародній арені нових держав, що, на жаль, відбувається не завжди демократичним шляхом. Крім

того, можливість виникнення нових держав не виключена і в майбутньому. Тому дослідження процесу державотворення є досить доцільним, що обумовлює актуальність теми даної роботи.

Погоджуюся з автором і щодо визначення об'єкту, предмета та мети дисертаційного дослідження. Зокрема, в якості об'єкту виступає процес державотворення як одна із ключових функціональних характеристик соціально-політичного простору, а предмет – визначення особливостей сучасних практик державотворення в світовому політичному просторі, їх передумови та наслідки.

Відповідно метою дисертаційного дослідження С. А. Осипова визначає обґрунтування сучасних практик державотворення як системного елементу політичного простору і виявлення основних соціально-політичних і інституційно-правових / неправових сценаріїв утворення нових держав.

Вважаємо, що вони є лаконічними та такими, що повністю відповідають темі дослідження та паспорту спеціальності 23.00.02 – політичні інститути і процеси.

Не викликають сумніву й методологічні засади дослідження, в якості яких постає діалектична методологію як найважливіший загальнонауковий підхід, що дозволяє вирішити найскладніші дослідницькі завдання, пов'язані з теоретико-методологічним обґрунтуванням досліджуваної проблеми і формуванням науково обґрунтованих інтерпретацій процесу державотворення в сучасному світі.

У доктринальному сенсі автор опирався на праці вітчизняних і зарубіжних авторів, у яких сформульовані альтернативні підходи до осмислення проблеми державотворення в політико-правовому, геополітичному, регіонально-конфліктному та етнопонаціональному контекстах.

Емпіричну базу дослідження склали міжнародні та національні нормативні акти, що торкаються проблеми державотворення і визнання нових держав (у т. ч. Міжнародний пакт про політичні і громадянські права

людини 1966 р.; Конвенція Монтевідео про права та обов'язки держав 1933 р.; Заключний акт Ради з безпеки і співробітництва в Європі 1975 р.; резолюції Генеральної Асамблеї ООН з питань визнання нових держав; конституції і законодавчі акти більш ніж 20 держав та ін.); дані національної та міжнародної статистики, результати референдумів, масових соціологічних опитувань, пов'язаних з предметом даного дослідження; тексти виступів, заяв політичних лідерів; матеріали сучасної періодичної преси, матеріали Інтернет-ресурсів.

Позитивне враження про роботу справляють і пункти наукової новизни. Так, зокрема, автор визначає, що процес державотворення насамперед поширюється на конвенціональні (нормативні) зміни, які характеризують механізми конкуренції у боротьбі за державну владу і владно-державні відносини, що відповідають правилам політичної гри і політико-правовим нормам, прийнятим в суспільстві. Поряд з цим, однак, в його рамках відбуваються трансформації, пов'язані з виходом суб'єктів процесу державотворення за межі їхніх політичних ніш і загальноприйнятих стандартів, зміною їх рольових функцій, зафіксованих в нормативно-правових актах, перевищенням ними своїх повноважень в межах існуючих державних організацій. Тому в зміст процесу державотворення на сучасному етапі політичної історії можливе включення не тільки виникнення, розвитку і функціонування нових держав, а й пов'язаних з ними громадянських воєн, етнічних, конфесійних та інших конфліктів, тероризму, кримінальних діянь політичних лідерів і т. д.;

Заслуговує уваги позиція автора щодо розмежування термінів «державна» і «державність». Як вірно зазначає Осипова С. А., сучасна політична наука стосовно характеристики процесу державотворення оперує і таким поняттям як «державність», яке дуже часто використовують дослідниками та експертами як синонім поняття «державна». У такому контексті в даній роботі ці поняття принципово розведені. Державність включає в собі дві складові: це 1) статусність як приналежність до

співтовариству держав (statehood) і 2) спроможність як відповідність держави (stateness) своєї власної природі. Державність у такому розумінні є важливою якісною стороною держави, яку слід розглядати поряд з її обов'язковими ознаками, до яких відносяться державний устрій, інститут громадянства, організація і структура публічної влади, система господарювання, суверенітет. Саме державність «наповнює державу життям».

Слід погодитися з констатацією автора, що на сьогоднішній день у світовій політиці і міжнародному праві критерії та механізми легітимації новостворених держав і процесу державотворення в цілому не вироблені, є лише спроби пристосувати до вирішення проблеми ті чи інші інститути і елементи сучасної системи міжнародних відносин. Акцентуючи увагу на вивченні проблем державотворення в сьогоденні, тим самим перекидається міст в минуле і створюються передумови для розуміння основних тенденцій розвитку цього процесу в майбутньому. Державотворення, таким чином, буде складним і багатоаспектним процесом, обумовленим різноманіттям факторів та опосередкованим безліччю історичних і регіональних особливостей кожної епохи, специфікою суспільно-економічних формацій і цивілізаційного розвитку Сходу і Заходу.

Автор дослідження приходить до важливого висновку, що в соціосинергетичних системах, таких як держава (та й суспільство в цілому) проявляються складні типи детермінації, до яких він відносить: системну детермінацію, що характеризує обумовленість самою системою стану, поведінки, властивостей її елементів і, навпаки, залежність системи від її елементів; структурну детермінацію, в рамках якої виникає нова локальна структура, здатна взаємодіяти зі старою структурою, що може привести як до зміни останньої, а пізніше і до трансформації всієї системи, так і до знищення елементів нової структури; цільову детермінацію, яка можлива тільки в самоорганізованих відкритих системах, а внутрішні і зовнішні фактори розвитку в такому випадку взаємодіють відповідно до мети.

В дисертаційному дослідженні проведено компаративний аналіз таких понять як «де-факто держави», «квазідержавні утворення», «невизнані держави», «невизнані державні утворення», «невизнані території», «спірні держави», «території з відкладеним статусом», «території з проблемним суверенітетом» і, нарешті, «нові незалежні держави» і «самовизначені держави». Автор дисертаційного дослідження вважає, що категорія «невизнана держава» є умовною, і її використання в науковому словообізі можливо лише з певною часткою припущень. Тому, на думку С. А. Осипової, доцільно розглядати проблему інтерпретації поняття «невизнана держава» в якості актуальної методологічної проблеми сучасної політичної науки. У зв'язку з доцільно розглянути таку категорію утворень, як «самовизначені держави».

Слід погодитися з автором, що в цілому саме існування феномена самовизначених (невизнаних) держав виступає в сучасному світі як фактор загрози національній безпеці, здатний за певних обставин трансформуватися в локальний (а в перспективі спровокувати і більш масштабний) збройний конфлікт. Той факт, що ряд самовизначених держав визнані деякими державами-членами ООН, свідчить про існування суперечливих позицій щодо їх розвитку та участі в світових процесах і подіях, що є чинником ризику в міжнародних відносинах і передумовою для складання конфліктогенної політичної ситуації.

Автор вірно зазначає, що міжнародно-правовою системою повинен бути передбачений механізм, в рамках якого самовизначена держава, яка довела свою спроможність, автоматично наділяється правосуб'єктністю: вона має бути визнана і в обов'язковому порядку, нарівні з іншими державами, повинна бути наділена всією сукупністю міжнародно-правових прав і обов'язків. Але, лише за умови, непорушення міжнародно-правового законодавства при процесі самовизначення. У той же час проаналізовані в дисертаційному дослідженні, на думку автора, державні утворення не

володіють такими якостями і тому наразі не можуть бути наділені всією сукупністю міжнародно-правових прав і обов'язків.

Але, як у будь-якій науковій роботі, в дисертації С. А. Осипової є й дискусійні положення і певні недоліки, що вимагають подальшого обговорення. До них, зокрема, слід віднести такі:

1. Автором вірно зазначено, що однією з характерних рис сучасного політичного розвитку стає прагнення народів до збереження і розвитку своєї самобутності, унікальності своєї культури і психологічного складу, що призводить до зростання національної самосвідомості або, в термінології етнопсихології, етнічної ідентичності. Це явище має назву «етнічний парадокс сучасності», який торкається безлічі країн на всіх континентах, утворюючи в умовах глобалізованого світу дихотомічну пару зростаючої уніфікації матеріальної і духовної культури. Вважаю, що в контексті даного дослідження важливо було б більш ґрунтовно дослідити такий маловивчений феномен.

2. Автор дисертаційного дослідження приділив значну увагу детермінантам процесу державотворення в сучасному політичному просторі, але про «ефект самоорганізації», який існує в особливих ситуаціях, коли малі зовнішні впливи на соціальну (політичну) систему можуть викликати в ній значні зміни, наприклад, структурні, автором лише згадано. Вважаю, що його розкриття доповнило б дисертаційне дослідження.

3. погоджуюся з позицією автора, що врегулювання питань визнання (невизнання) самовизначених держав можливо виключно в рамках переговорного процесу за допомогою зміцнення заходів довіри між сторонами і створення атмосфери конструктивної взаємодії на основі консенсусу і компромісу. В той же час, поза увагою автора залишилися, які саме типи компромісу та консенсусу є оптимальними у розв'язанні таких конфліктів.

4. Автор вірно зазначає, що новий етап у розвитку інституту міжнародного визнання держав обумовлено зміною політичної мапи Європи

в результаті таких історично знакових подій, як об'єднання Німеччини, розпад СРСР, Чехословаччини та Югославії. В результаті названих подій склалася певна кількість держав, що претендують на міжнародне визнання, проте міжнародним співтовариством прагнення держав, що утворилися на пострадянському і постюгославському просторі, сприймається неоднозначно. У нових історичних умовах повинні скластися і нові підходи до правничої практики інституту визнання. Але в роботі не простежується авторська позиція щодо нових підходів.

5. Погоджуюся з позицією автора, що Придністров'я для Росії – зона стратегічних інтересів. Російська Федерація надає Придністров'ю гуманітарну, економічну, політичну і військову допомогу. Такий стан справ став стимулом для формування в придністровському політичному полі особливих інститутів, які не мають явного відношення до державної влади, але, тим не менш, мають суттєвий вплив на ситуацію в регіоні. Постає питання, які саме інститути (і чи це інститути?) автор має на увазі та в чому їх вплив?

В той же час, зауваження і побажання не впливають на загальне позитивне враження щодо дисертаційного дослідження.

Основні положення роботи знайшли достатню апробацію в прилюдних виступах на науково-практичних конференціях, в монографії та в наукових статтях автора.

Отже, дисертація С. А. Осипової «Сучасні практики державотворення в світовому політичному просторі» є завершеним науковим дослідженням, здійсненим на актуальну в науковому відношенні тему, в якому запропоновано авторську концепцію особливостей сучасних практик державотворення в світовому політичному просторі. Обґрунтованість наукових положень та висновків, сформульованих дисертантом, не викликають сумніву. Розбіжностей між текстом дисертації та положень автореферату немає.

Дисертаційна робота та автореферат оформлені відповідно до встановлених вимог. Подана до захисту дисертаційна робота С. А. Осипової «Сучасні практики державотворення в світовому політичному просторі» відповідає всім вимогам щодо підготовки та оформлення такого роду наукових робіт, зокрема положенням «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567, а її автор заслуговує на присудження наукового ступеня доктора політичних наук за спеціальністю 23.00.02 – політичні інститути та процеси.

Офіційний опонент
доктор політичних наук, професор,
завідувач кафедри теорії та історії політичної науки
Львівського національного університету
імені Івана Франка

В. М. Денисенко

Підпис Денисенка В. М. підтверджую

Вчений секретар

доц. Грабовецька О. С.